

СТАЎКА НА АРДЭНЦАЎ: СПРАВА АБ ПАЛЯПШЭННІ ПАРОДЫ КОНЕЙ У ГАРАДЗЕНСКАЙ ГУБЕРНІ Ў 1913-1914 ГГ.

Галубовіч В. У.

УА “Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт”

г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

***Анатацыя.** У артыкуле прыведзены вынікі вывучэння дзейнасці Гарадзенскай асобай агранамічнай нарады па паляпшэнні пароды коней у Гарадзенскай губерні ў 1913-1914 гг.*

***Summary.** The article presents the results of a study of Grodno Special Agronomic Conference activities on improving the horse breed in Grodno province in 1913-1914.*

***Ключавыя словы:** аграном, сельская гаспадарка, губерня, парода, жарабец, конезаводства.*

***Key words:** agronomist, agriculture, province, breed, stallion, horse breeding.*

У абавязкі новага для Гарадзенскай губерні ў другім дзесяцігоддзі ХХ ст. высокага чыноўніка – губернскага агранома – уваходзілі пытанні землеўпарадкавання і сельскагаспадарчай дапамогі, якая ўключала рэалізацыю шэрага спецыфічных задач. Між іншым, губернскі аграном адказваў за арганізацыю актуальнай справы ўдасканалення пароды конскага статка – асноўнай працоўнай сілы ў сельскай гаспадарке таго часу. Поўную карціну распачатай у гэтым кірунку працы ў Гарадзенскай губерні аднавіць, напэўна, немагчыма, але цікавыя фрагменты гэтай гісторыі захаваліся.

Па ўсёй верагоднасці першыя спробы далучыць Гарадзенскую Асаблівую Агранамічную Нараду (далей – ГААН) да мерапрыемстваў па паляпшэнні пароды коней у Гарадзенскай губерні мелі месца ў 1912 годзе. Папярэднічала гэтаму ліставанне ў 1911 г. паміж гарадзенскім губернатарам і Галоўнай управай дзяржаўнага конезаводства (далей – ГУДК), а вынікам стала вылучэнне 2400 рублёў на набыццё жарабцоў у 1912 г. [1, арк. 13].

У наступным годзе, 22 лютага 1913 г., з ГУДК была накіравана інфармацыя для гарадзенскага губернатара аб тым, што для ГААН вылучаны 4800 рублёў для набыцця жарабцоў для злучных пунктаў [1, арк. 13]. Аднак па нейкіх прычынах справа гэта набыла сваю дынаміку толькі ў канцы лета – на пачатку восені 1913 г., калі губернскі аграном П. Мінкоў неаднаразова і тэрмінова патрабаваў ад падпарадкаванага яму павятовага кобрынскага агранома А. Васінчука інфармацыі: “адкуль можна выпісаць жарабцоў-вытворнікаў Ардэнскай пароды” [1, арк. 2-4]. Трэба адзначыць, што на дзевяць прыватных заводах Гарадзенскай

губерні ў 1912 г. утрымліваліся коні толькі англійскай і арабскай парод [2, с. 83]. 8 кастрычніка 1913 г. П. Мінкоў атрымаў спіс васьмі прадпрыемстваў з розных губерній імперыі – Екацярынаслаўскай, Маскоўскай, Тамбоўскай, Курскай [1, арк. 2-4]. Такая актыўнасць П. Мінкова была абумоўлена адной важнай акалічнасцю, а менавіта наяўнасцю ў *“распараджэнні Гарадзенскай Агранамічнай Нарады сум на набыццё жарабцоў”*. 11 кастрычніка 1913 г. ад імя губернскага агранома быў падрыхтаваны шаблонны запыт да конезаводчыкаў адносна наяўнасці і магчымасці продажу *“жарабцоў Ардэнскай пароды”* [1, арк. 7]. Даволі хутка сталі прыходзіць адказы. Так, загадчык маёнтка Вышкі Маскоўскага Сельскагаспадарчага таварыства (Масква, Бутырскі хутар) адказваў, што ў наяўнасці ёсць толькі *“Брабансоны”* [1, арк. 8]. Аналагічна гучаў адказ з маскоўскага прадпрыемства *“Манеж Гвоздзевы”* (конны завод у маёнтку Агаркава, ст. Нова-Іерусалімскай): *“маюцца шайры з Англіі і брабансоны з Бельгіі. Ардэнаў няма з-за таго, што ўсе пакупнікі ардэнаў перайшлі на брабансонаў”* [1, арк. 10]. Станоўчы адказ прыйшоў з Курскай губерні (*“Шэбекінская кантора Рэбіндзер і Мансуравай”*), адкуль 28 кастрычніка 1913 г. была даслана інфармацыя пра наяўнасць жарабцоў патрэбнай пароды па кошце ад 500 да 1000 рублёў [1, арк. 12].

Менавіта гэты адказ стаў падставай для звароту ад 5 лістапада 1913 г. да загадчыка Віленскай земскай стайняй, у якім П. Мінкоў паведамляў, што *“ў Шэбекінскай эканоміі гг. Рэбіндзер і Мансуравай”* былі адшуканыя патрэбныя жывёлы з улікам належных патрабаванняў (сярэдні кошт 600 рублёў). П. Мінкоў інфармаваў, што пакупка мае адбыцца тэрмінова, а транспарціроўка нават магла быць праведзена на *“нашы сродкі”*. У выпадку адмовы П. Мінкоў прасіў загадчыка стайні даць свае прапановы, *“наколькі фактычным пакупніком, урэшце рэшт, з’яўляецца ўсё ж Вы”* [1, арк. 15-15 адв.]. Фактычна, П. Мінкоў выказваў жаданне, каб загадчык Віленскай стайні зрабіў агляд коней, якія прадавала *“Шэбекінская эканомія”*, але атрымаў даволі характэрны адказ: грошы вылучаны ГУДК толькі на саміх коней, а на камандзіроўку для агляду жывёлы загадчыку сродкі не прадугледжаны, таму сам загадчык катэгарычна адмаўляўся ехаць *“у Белгародскі павет Курскай губерні”* [1, арк. 14-14 адв.]. Праблема была вырашана ў снежні 1913 г., калі ГДУК праінфармаваў гарадзенскага губернатара аб даручэнні зрабіць агляд коней упраўляючаму Харкаўскай завадскай стайняй падпалкоўніку Алфёраву. У інструкцыі, адасланай Алфёраву ад гарадзенскага губернскага агранома, адзначалася, што ў *“Шэбекінскай эканоміі”* маецца 12 жарабцоў узростам два з паловай гады і тры жарабцы ўзростам тры з паловай гады па кошце ад 500 да 1000 рублёў. ГААН выказвала намер набыць восем коней па кошце каля 600 рублёў, пры

гэтым справу належала арганізаваць хутка, паколькі *“пасля 1-га студзеня крэдыт могуць закрыць”* [1, арк. 16-17 адв.]. Алфёраў выканаў даручэнне неадкладна і 21 снежня 1913 г. інфармаваў ГААН, што па выніках паездкі можа рэкамендаваць толькі трох з дзесяці жарабцоў, якія прапанавала *“Шэбекінская эканомія”*: Отрака, Паляўнічага і Ордэна – усе ўзростам два з паловай гады, а кошт іх вагаўся ад 800 да 1000 рублёў [1, арк. 18-18 адв.].

Па выніках гэтых аглядаў гарадзенскім губернскім аграномам у ГУДК быў накіраваны запыт адносна магчымасці набыцця жарабцоў насуперак папярэдне пастаўленым умовам, што кошт за адну жывёлу не павінен перавышаць 600 рублёў, тым больш, што, на яго думку, гэта цана не адпавядала рынкавай [1, арк. 19-19 адв.]. Неўзабаве, 9 студзеня 1914 г., з ГУДК на імя гарадзенскага губернскага агранома прыйшоў адказ, датаваны 2 студзенем, дзе выказвалася згода на набыццё трох жарабцоў у Шэбекінскай эканоміі за 2700 рублёў [1, арк. 20]. Але сакрэт усяго гэтага мерапрыемства заключаўся ў тым, што сапраўдным уласнікам набытых коней заставалася ГУДК, а ГААН фактычна заставалася толькі карыстальнікам коней, адносна чаго ГААН давала спецыяльную *“падпіску”* [1, арк. 22-23].

15 студзеня 1914 г. Гарадзенскі губернскі аграном выслаў на адрас Шэбекінскай эканоміі інфармацыю пра дазвол набыць трох жарабцоў і запыт адносна магчымасці адаслаць прыёмшчыкаў коней [1, арк. 25].

У той жа дзень, 15 студзеня 1914 г., аграному А. Міраву было даслана паведамленне пра тое, што хутка на злучны пункт яго ўчастка прыбудзе жарабец-вытворнік. А. Міраву загадвалася адразу пачаць пошук *“дабранадзейнай асобы, у якой будзе пастаўлены на ўтрыманне названы вытворнік”* [1, арк. 24]. Аналагічны запыт быў дасланы аграному Б. Казачэнку [1, арк. 26]. Акрамя падначаленых яму аграномаў, П. Мінкоў звяртаўся да іншых асоб, якія патэнцыйна маглі прыняць на ўтрыманне коней. У прыватнасці, такі зварот быў адрасаваны *“святару Дружылавіцкай царквы”* айцу Мікалаю [1, арк. 27]. Такім чынам, на 15 студзеня справа дастаўкі знаходзілася на стадыі арганізацыі, але ўжо 16 студзеня 1914 г. загадчык Віленскай земскай стайні запатрабаваў ад П. Мінкова, каб ён паведаміў, дзе будуць размешчаны *“Отрак, Паляўнічы і Ордэн”*, для размяшчэння ў друку звестак пра злучныя пункты. Гэта інфармацыя прыйшла ў ГААН 17 студзеня, і П. Мінкоў тэрмінова зрабіў запыт у Казачэнкі пра вынікі пошуку сталага месца размяшчэння жарабца [1, арк. 28].

Нарэшце, 22 студзеня з Шэбекінскай эканоміі тэлеграфавалі, што прыёмшчыкі могуць забраць коней у любы час [1, арк. 29]. У той жа дзень з ГААН была выслана інфармацыя аб прыбыцці прыёмшчыкаў на пачатку лютага [1, арк. 30]. 4 лютага эканомію канчаткова інфармавалі аб

высылцы за конямі агранома Клімента Дзеравянкі, якому выдалі на камандыровачныя выдаткі 300 рублёў, але П. Мінкоў сумняваўся ў тым, што гэтай сумы хопіць [1, арк. 35]. Прыёмшчык атрымаў падрабязную інструкцыю аб парадку транспарціроўкі (з дакладным апісаннем экстэр'еру коней, аб неабходнасці забраць ветэрынарныя і атэстачыйныя даведкі, аб тым, што і каму тэлеграфавалі са станцый Гомель і Беласток і г.д.) [1, арк. 36-36 адв.].

21 студзеня 1914 г. айцец М. Дружылоўскі (з сяла Гнаўчыц) напісаў ліст, у якім паведаміў П. Мінкову пра згоду ўзяць жарабца [1, арк. 31]. 5 лютага П. Мінкоў паведаміў памочніку аграному А. Меняйленку аб тым, што, верагодна, *“на будучым тыдні на станцыю Снітава прыбудзе жарабец для Гневіцкага пункта”*, аб чым павінен быць прайнфармаваны айцец М. Дружылоўскі [1, арк. 38].

Ужо 17 лютага 1914 г. К. Дзеравянка склаў справаздачу аб выкананні дадзенага яму даручэнне і прадставіў ГААН дакументы і справаздачу праведзенай працы [1, арк. 40]. Жарабцы былі дастаўлены да чыгуначных станцый у Кобрынскім, Беластоцкім і Слоніўскім паветах і перададзены адказным асобам з ліку супрацоўнікаў ГААН: на станцыі Беласток – аграному Б. Казачэнку (16.02.), на станцыі ў Снітаве – памочніку агранома А. Меняйленку (14.02.), на станцыі Брэст 1 таварная – аграному Гарленку (для злучнога пункта ў в. В. Лескавічы) [1, арк. 49-51]. 24 лютага П. Мінкоў адпісаў загадчыку Віленскай земскай стайні, што жарабец Отрак размешчаны ў в. Гнеўчыцы Кобрынскага павета ў святара Дружылоўскага, Паляўнічы – у в. Стрыгін Слоніўскага павета ў Паўла Давыдавіча Мшары, а Ордэн – у в. Дабрынава Вялікае Беластоцкага павета у Гераніма Лася [1, арк. 63].

Працэс набыцця ардэнцаў набыў працяг: ужо 6 лютага 1914 г. П. Мінкоў зрабіў запыт адносна наяўнасці жарабцоў патрэбнай пароды ў *“маёнтку Аляксандраўка Аляксандраўскага павета”* [1, арк. 40]. Загадкавым маёнткам аказалася Екацярынаслаўская заводская стайня, адкуль 19 лютага ў ГААН прыйшоў чарговы станоўчы адказ і падрабязны *“Спіс жарабцоў Аляксандраўскага маёнтка Наварасійскага Таварыства”* [1, арк. 58-59 адв.]. Спіс складаўся з сямі пунктаў з апісаннем коней і выстаўленымі коштамі, якія вагаліся ад 500 да 800 рублёў. Бацькам большасці коней называўся *“Гастон дэ Цюйзі, вывадны брабансон”*, а маці былі пераважна паўкроўкі, але ардэнскай і клайдзесдальскай парод. Толькі адзін жарабец (*“Манжэт”*) меў бацьку чыстага ардэнца *“Містара Грэда”* [1, арк. 59-59 адв.]. 26 лютага 1914 г. у ГУДК з Гарадзенскай губерні быў накіраваны запыт адносна магчымасці набыць трох жарабцоў у *“Аляксандраўскім маёнтку Наварасійскага Таварыства”*. У спіс трапілі Грот, Геркулан і Грэк, першы і трэці гнядзя, другі – рыжы [1, арк. 66].

Цікава, што напрыканцы лютага 1914 г. у ГААН звярнуўся Станіслаў Лаўрыновіч, уласнік маёнтка Дзержаны ў Ковенскай губерні, які прапанаваў прадаць *“буйных вывадных жарабцоў шайраў з Англіі і брабансонаў з Бельгіі”*. Пры гэтым С. Лаўрыновіч адзначыў, што загадчык Віленскай завадской стайняй ведаў пра яго *“жарабцоў”* [1, арк. 69-69 адв.]. На што П. Мінкоў адказаў, што гэта прапанова спазнілася, паколькі ўжо быў зроблены запыт у ГУДК. Але пры гэтым высветліліся наступныя акалічнасці, якія тлумачылі аўральны характар дзейнасці П. Мінкова: *“Вельмі шкадую, што я біўся цэлы год, каб знайсці патрэбных нам жарабцоў-вытворнікаў, а яны маюцца на такой недалёкай адлегласці”* [1, арк. 70–70 адв.].

Але гаспадар маёнтка Дзержаны не губляў надзеі, і 7 сакавіка П. Мінкоў атрымаў проста неабмежаваную прапанову, якую гаспадар нават не меў магчымасці апісаць, адзначаючы: *“Усе маі жарабцы, якія выводзяцца з Бельгіі – брабансоны, з Францыі – булонскія, з Англіі – шайры, з Германіі – альдэнбургі, а таксама з Фінляндыі – фінскія (шведскія). У маёй стайні заўсёды знаходзяцца, на меншай меры, дзесяць жарабцоў, але за мясой маю вялікую колькасць коней, якія на працягу тыдня могуць быць пераведзены ў маёнтak Пры жаданні зрабіць агляд жарабцоў парупіцца напярэдадні патэлеграфавач і я вышлю іх на ст. Датнава”* [1, арк. 79].

Між тым, яшчэ 27 лютага 1914 г. ГУДК паведаміла ў ГААН, што для набыцця ў губерню вылучаны 2100 рублёў, за якія належала купіць чатырох жарабцоў: Манжэта, Геркулана, Грэка і Геніяльнага [1, арк. 77]. У адказ, выказаўшы ўдзячнасць, губернатар і губернскі аграном былі вымушаныя адказаць, што хацелі, каб ГДУК набыла не Геніяльнага, а Грота. Аргументацыя была такая: *“з боку нашых сялян патрабуюцца жарабцы цяжкага тыпу і наяўнага ў нас на пункце падоранага нам жарабца рысістай пароды прыйдзеца, верагодна, прадаць, паколькі попыт на яго невялікі, у той час як нашы цяжкавозы актыўна выкарыстоўваюцца”* [1, арк. 75]. У сувязі з апошняй акалічнасцю П. Мінкоў не наважваўся высыліць прыёмшчыкаў у *“Аляксандраўскі маёнтak”*. Неўзабаве на імя губернскага агранома прыйшоў ліст упраўляючага маёнткам І. Цветкава, які выказаў абурэнне ў сувязі з жаданнем ГААН набыць толькі трох (Грота, Геркулана і Грэка), а не чатырох жарабцоў, якіх упраўляючы маёнткам сам і рэкамендаваў ГУДК [1, арк. 82-82 адв.]. Вынік, аднак, быў станоўчы і на карысць губерні. З ГДУК 10 сакавіка выслалі ў ГААН пацвярджэнне аб замене Геніяльнага на Грота і набыцці Манжэта, Геркулана і Грэка [1, арк. 85]. 16 сакавіка 1914 г. прыёмшчыку Кліменту Дзеравянку было загадана выязджаць у Гародню для камандзіравання за жарабцамі [1, арк. 87]. Як і ў першым выпадку, П. Мінкоў прасіў упраўляючага маёнткам дапамагчы

К. Дзеравянку, калі таму не хопіць 400 рублёў на дастаўку коней [1, арк. 94]. У пачатку красавіка коні прыбылі ў Гарадзенскую губерню [1, арк. 103-107].

Вынік гэтага эпізоду гісторыі з дастаўкай быў падведзены ў справаздачы П. Мінкова адносна размяшчэння новых жарабцоў на 30 красавіка 1914 г.: Манжэт трапіў ў маентак Крэмяніца Ваўкавыскага павета на ўтрыманне да Трафіма Руды; Грот знаходзіўся ў в. Батчэ Кобрынскага павета ў Рыгора Матусевіча; Грэка ўтрымліваў Ануфры Токун у с. Чэрні Брэсцкага павета; Геркулан быў размяшчаны ў в. Вялікіх Ляскавічах Пружанскага павета ў Дзяміда Юркевіча [1, арк. 122].

Але дастаўленыя зімой – вясной 1914 г. жарабцы, як вышэй адзначалася, былі не адзіным набыткам ГААН. 31 сакавіка 1914 г. з ГДУК у ГААН быў накіраваны запыт адносна лёсу “казённых жарабцоў *Аўстрыйца, Авангарда і Ахалцыка*”, якія знаходзіліся на злучных пунктах у губерні. Тэрмін выкарыстання гэтых жарабцоў скончваўся 31 жніўня, таму ГААН прапаноўвалася альбо перадаць іх у Віленскую земскую стайню, альбо працягнуць “арэнду” [1, арк. 101]. 21 красавіка з губерні інфармавалі, што жарабцоў пажадана пакінуць на ранейшых злучных пунктах і ранейшых умовах [1, арк. 112], на што была атрымана згода [1, арк. 126]. Відавочна, гэта былі тыя самыя коні, якія ГААН набыла ў 1912 г. за сродкі, вылучаныя ў 1911 г., паколькі тэрмін карыстання паслугамі жарабцоў абмяжоўваўся двума гадамі [1, арк. 127].

З пачаткам Першай сусветнай вайны справа паляпшэння пароды жарабцоў павінна была аб’ектыўна збавіць свой тэмп. Пра набыццё новых коней гаворкі ўжо не было. У канцы 1914 г. пад кантролем ГААН у злучных пунктах заставаліся ўсе дзесяць вытворнікаў: *Аўстрыец, Авангард, Ахалцык, Геркулан, Грэк, Грот, Манжэт, Ордэн, Отрак і Паляўнічы* [1, арк. 143]. Набытыя ў 1912-1914 гг. коні сваю справу выконвалі. Так, па звестках агранома А. Меняйленкі, на 19 лістапада 1914 г. жарабец Ахалцык быў 52 разы (праўда, невядома на працягу якога часу) запатрабаваны на злучным пункце [1, арк. 137]. Такім чынам, можна канстатаваць, што ГААН за адносна кароткі тэрмін змагла арганізаваць уласную сетку злучных пунктаў па Гарадзенскай губерні (толькі ў Брэсцкім павеце было тры жарабцы [1, арк. 125]) і забяспечыла іх пародзістымі вытворнікамі, якія карысталіся попытам у сялян.

КРЫНІЦЫ

1. НГАБ у Гародні. Ф. 868. В. 1. Спр. 56.
2. Традыцый жывелагадоўлі Беларусі / Г. І. Каспяровіч [і інш.]. – Мінск: Беларуская навука, 2019. – 467 с.